

ROUVA AINO ROSENDAHL – TEHTAILIJA 1900-LUVUN ALKUPUOLEN LAHDESTA

Katariina Heikkilä

Vilkaana teollisuuskaupunkina tunnettuun Lahteen perustettiin vuonna 1943 Lahden Teollisuusseura ja sen perustajajäseniin kuului ainoana naisena tehtailija Aino Rosendahl. Rouva Aino Rosendahlin alkutaival vaatetusalalla on hyvinkin tyypillinen, mutta hän eteni yrittäjänä pitemmälle kuin useimmat muut naiset 1900-luvun alkupuolella. Hänen yrityksensä Naisten Pukutehdas oli laajimmillaan 1930–1950-luvuilla Lahden kymmenen suurimman yrityksen joukossa. Millainen oli nuoren maalaistytön tie 1900-luvun alussa kaupunkiin yrityksen perustajaksi ja aikanaan tehtaan omistajaksi? Miten hän suhtautui tekniikkaan ja lisääntyvään koneellistumiseen ja automaatioon omalla alallaan? Mikä oli rouva Rosendahlin menestyksen salaisuus?

Tarkastelen näitä teemoja ottamalla esimerkiksi Aino Rosendahlin ja hänen perustamansa Naisten Pukutehtaan Lahdessa. Artikkelini perustuu vuosien 2001–2003 välisenä aikana Naisten Pukutehtaan työntekijöiden sekä Aino Rosendahlin tunteneiden henkilöiden keskuudessa tehtyihin haastatteluihin¹ sekä kirjallisiin lähteisiin.

LYHYT ELÄMÄKERTA

Aino Tuominen syntyi 26.6.1891 Lahden kylässä. Ainin ollessa 3-vuotias perhe muutti Nastolaan Kankaanpään torppaan vuokralle. Tuomisten perheeseen syntyi kaikkiaan 11 lasta, joista yksi kuoli jo pienessä. Kasvuolosuhteet olivat vaatimattomat.

Lapsista kolmanneksi vanhin Aino kävi kiertokoulun, mutta pidempää koulutusta ei perheellä ollut varaa tarjota. 12-vuotiaana Aino hakeutui ompelijan oppiin Lahden seudulle aseman taakse ompelija I. Marteliuksen luo, samoin kuin sisaret Lempi ja Lydia. Kymmenen seuraavan vuoden aikana Aino oppi ompelijan työn perinpohjaisesti. Loppuvaiheessa hän teki usein ompelimon vaativimpia ompelutöitä. Sen jälkeen Aino työskenteli mm. kotiompelijana herrasväen perheissä ja alkoi sitten ottaa ompelutöitä vastaan kotonaan. Kesällä 1916 Aino avioitui Hjalmar Rosendahlin kanssa, johon oli tutustunut urheilun merkeissä. Avioliitto jäi lapsettomaksi ja 1930-luvun alussa perheeseen adoptoitiin ottopoika, Olavi Rosendahl.²

Aino Rosendahl (os. Tuominen) nuorena.
 Kuva: Kulttuurien tutkimuksen laitoksen
 arkistot, TYKL-arkisto, Turun yliopisto.

PIENESTÄ ALUSTA VAATETEHTAAKSI

Työ toisten palveluksessa ei tyydyttänyt Ainoa ja hän perusti 5.5.1919 oman yrityksen Lahteen.³ Pääomaa ei ollut ja ensimmäinen ompelukone hankittiin lainarahalla.⁴ Työn laatu oli kuitenkin hyvä ja yritys alkoi menestyä. Yritys aloitti toimintansa Vuorikatu 31:ssä ja toimipaikkaa siirrettiin alkuvuosina useaan otteeseen yrityksen koon kasvaessa. Rauhankatu 8:ssa alkoi varsinainen tehdas- tuotanto, sillä sinne Aino Rosendahl hankki 1920-luvulla sähkökäyttöiset ompelukoneet.⁵

Toiminnan yhä laajentuessa Aino Rosendahl osti vuonna 1926 oman kiinteistön osoitteesta Hämeenkatu 2. Kiinteistö kävi pian pieneksi ja Aino Rosendahl rakennutti 1928 kaksikerroksisen tehdasarakennuksen, johon rakennettiin 1932 yksi kerros lisää. Vuonna 1936 rakennettiin tontille uusi kolmikerroksinen rakennus Erkonkadun puolelle ja vuonna 1955 siihenkin lisättiin kaksi kerrosta.⁶ Työntekijämäärä kasvoi luonnollisesti myös voimakkaasti. Yrityksen alkuvaiheissa Aino Rosendahlilla oli apunaan 5–6 ompelijaa, mutta vuonna 1930 oli henkilökuntaa jo viisikymmentäneljä, ja yritys oli yhdeksänneksi suurin lahtelainen teollisuuslaitos henkilökunnan määrän mukaan tarkasteltuna.⁷ 1930-luvulla Rosendahlin yritys oli työntekijämäärältään valtakunnallisesti tarkasteltuna naistenvaatteita valmistavien ompelimoiden joukossa ”suuryritys”.⁸ 1950-luvulla Naisten Pukutehdas oli tilastojen mukaan lahtelaisten työllistäjänä edelleen sijaluvulla yhdeksän ja työntekijöitä oli yli 200.⁹ 1960-luvun puolivälissä työntekijöitä oli noin 170.¹⁰

Aino Rosendahl kuoli syksyllä 1969 tapaturmaisesti, ja tehdas siirtyi hänen pojalleen Olavi Rosendahlille. 1960-luvun alussa Aino Rosendahl oli ostanut ensimmäisten joukossa teollisuustontin uudelta Salpakankaan alueelta Hollolasta, jonne tehtaan toiminnot 1970-luvun puoliväliin mennessä siirrettiin. Vanhat tehdasarakennukset monine kerroksineen olivat käyneet epäkäytännöllisiksi.¹¹ Naisten Pukutehtaan toiminta jatkuu yhä Hollolan Salpakankaalla nyt jo kolmannessa sukupolvesta perheyrittäjänsä ja se työllistää runsaat 50 työntekijää.¹²

Aina 1930-luvun lopulle saakka Aino Rosendahl vastasi omistajajohtajana tehtaan kaikesta muusta toiminnasta lukuunottamatta taloushallinnon tehtäviä, joista huolehti hänen pitkäaikainen kirjanpitäjänsä Hilja Aalto. Toiminnan jatkuvasti laajentuessa ja työntekijämäärän kasvaessa yrityksessä tehtiin uusia järjestelyjä. Vuonna 1939 yritys

muuttui osakeyhtiömuotoiseksi ja sen nimi vaihtui Naisten Pukimosta Naisten Pukutehtaaksi. Tehtaan ensimmäiseksi toimitusjohtajaksi tuli Erland Luoma ja hän toimi johtajana koko sota-ajan.¹³ Toimitusjohtajan palkkaaminen 1940-luvun taitteessa osuu yksin yleisemmän kehityksen kanssa Suomessa. Susanna Fellmanin mukaan ajanjaksolla 1921–1940 suomalaisissa yrityksissä siirryttiin yhä useammin erillisen toimitusjohtajan palkkaamiseen.¹⁴

Aino Rosendahlilla oli Naisten Pukutehtaan ohella sisaryhtiöitä, joista tärkeimmät ja pitkäikäisimmät olivat 1940-luvulla perustettu leninkitehdas Aino Rosendahl Oy sekä kolme vähittäismyymälää, Marian Asuste ja Ruusupuku Oy ja Lasten Pukimo Taraste, joista viimeksi mainitussa oli yhteisomistus Hilja Tarasteen kanssa.¹⁵

TEKNIikka TEKIjÄN PALVELUKSESSA

Käsityöt ovat ruokaan ja hoivaan liittyvien yritysalojen ohella jo vuosisatojen ajan kuuluneet naisten tyypillisimpiin yritysaloihin.¹⁶ Ompelijan oppia saattoi hankkia 1900-luvun alussa Rosendahlin tapaan hakeutumalla ompelimoon apulaiseksi ja oppimalla siellä työn käytännön harjoittelun kautta. Aino Rosendahlin alkutaival vaatetusalaalla on siis hyvinkin tyypillinen, mutta hän eteni yrittäjänä pitemmälle kuin useimmat muut naiset 1900-luvun alkupuolella.

Rosendahlin ajattelumaailmaa ohjasi myönteinen suhtautuminen tekniikan kehitykseen eikä hän arkaillut ottaa käyttöön uusia tekniikoita. Tekniikan laajempi hyödyntäminen mahdollistui siinä vaiheessa, kun varallisuutta yritystoiminnan menestymisen myötä alkoi kertyä. Uransa alkuvaiheessa Aino Rosendahlilla ei ollut kaikkia tarvittavia koneita itsellään. Yrityksen sijaitessa Hämeenkadulla Aino Rosendahl lainasi toiselta lahtelaiselta vaatetusalan yrittäjältä leikkuukonetta ja leikkasi kaikki kankaat oi-

sin itse. Koska leikkuukoneesta täytyi maksaa vuokraa, Aino Rosendahl hankki oman leikkuukoneen heti kun se taloudellisesti oli mahdollista.¹⁷

*--- Oli kiinnostunu kaikista uusista, jos koneita tai jotain sellaista tuli niin että vaan pysty niin kun hankkimaan ja niin sitten niitä heti niin kun itselleen sitten hankeki, kun oli mahdollista sitten.*¹⁸

Aino Rosendahlilla ei ollut ollut mahdollisuutta hankkia laajaa koulutusta, mutta hän luki jatkuvasti kirjallisuutta ja eri alojen ammattilehtiä. Muun muassa Maaseudun Tulevaisuuden hän luki tarkkaan vielä vanhoilla päivillään ja ajankohtaiset asiat kiinnostivat häntä suuresti. Tehtaalla koko työuransa tehnyt naishenkilö arvelikin, että Aino Rosendahlille nykypäivän tekniikka ei olisi ollut ongelma, päinvastoin.

*– Nyt jos hän eläis tätä aikaa tai ois noi tietokoneet, niin kyl olis haltioissaa. --- Aina kaikki mikä oli vaan uutta, niin kokeillaas tota ja nyt on sellanen keksitty ja nyt sellasta.*¹⁹

Historioitsija Kirsi Vainio-Korhosen mukaan naista tekniikan innovaattorina ja keksijänä on tutkittu kansainvälisesti tarkasteltuna erittäin vähän.²⁰ Aino Rosendahl ei ollut keksijä, mutta hän oli teknologian aktiivinen soveltaja. Kansatieteellisestä näkökulmasta voi oikeutetusti sanoa, että Aino Rosendahl oli innovaattori niin työssään vaatetusalaalla kuin maatalouden parissa.²¹

Eräs esimerkki omien ideoiden aktiivisesta työstämisestä löytyy 1950-luvulta. Silloin Aino Rosendahl keksi, että hän haluaa painaa silkkipainannalla kankaita. Hänen omistamansa Kutajoen kartanon yläkertaan oli jo aiemmin vedetty sähköt ja tilaa käytettiin ompeluun. Nyt sinne perustettiin työpiste silkkipainantaa varten ja työhön palkattiin nuori tyttö. Painatuksessa tarvittavat sapluunat Aino Rosendahl teetti työmiehillä. Työ onnistui muuten hyvin, mutta väri kovettui kankaaseen kiinni, jolloin kankaasta tuli jäykkää. Kankaasta ommeltiin kuitenkin jonkin verran puolihameita.²²

Uusia ideoita pulpahteli jatkuvasti Rosendahlin mieleen ja asema tehtaanjohtajana ja maatilalan omistajana mahdollisti niiden kokeilemisen käytännössä. Toiset eivät aina olleet yhtä innoissaan rouva Rosendahlin keksinnöistä, mutta se ei häntä haitannut. Ideoita syntyi vaatteisiin ja ompeluun liittyen, mutta myös maatalouden parissa, kuten seuraavasta sitaatista käy ilmi:

– *Et kyl hän sitten keksi aina jotain. Muistan kerran, kun oli vesi albaalla, niin se laitto tonne rantaankin kynnätti sinne järvirantamaata ja porkkanaa kylvi sinne ja ol sil semmosia. Hänel ol semmosia hyvin erikoisia tempauksia aina. – ja kova pitämään talkoita.*²³

Tämä pieni episodi kuvastaa sitä keskeistä luonteenpiirrettä, joka vaikutti Aino Rosendahlin menestymiseen liike-elämässä. Hänellä oli erittäin hyvä kyky löytää ja tunnistaa hyviä työntekijöitä. Samainen haastateltava totesikin asian näin:

– *Hyvin idearikas ihminen, hyvin idearikas. Mut hän aina sitten keksi sen tota tekijän sille omalle idealleen, jonkun muun tekijän.*²⁴

Haastatteluaineistossa on useita esimerkkejä siitä, kuinka tehtäällä tehty pitkä, jopa 40–50 vuotta kestänyt työura oli saanut alkunsa, kun rouva Rosendahl oli ottanut työhön tehtaalle.²⁵ Jotkut lähtivät välillä toiseen työhön, mutta rouva Rosendahl saat-

toi houkutella hyvän työntekijän palaamaan muutaman vuoden kuluttua takaisin.²⁶

AUTO ESIMERKINÄ TEKNISTEN INNOVAATIOIDEN HYÖDYNTÄMISESTÄ

Yritystoiminnan alkuvaiheessa Aino Rosendahl kauppasi yrityksen tuotteita mm. toreilla ja markkinoilla. Mukana oli matkakumppani, usein sukulaistyttö, ja matkat taittuivat hevosella. Matkoilla yövyttiin kievarissa, ja koska mukana oli paljon omaisuutta mm. vaatteiden muodossa, hankki Aino Rosendahl matkoja varten myös asean.²⁷ Ensimmäiset autot saapuivat Suomeen aivan 1900-luvun alussa ja 1910-luvulta lähtien turkulainen kauppias Forselius alkoi mainostaa autoa kulkuvälineeksi yritysten kauppatkustajille.²⁸ 1920-luvun loppupuolella Aino Rosendahl ajoi ajokortin ja hankki auton, jota käytettiin mm. myyntimatkoilla. Rosendahlille sattui kuitenkin melko pian pieni onnettomuus, ojaanajo, jonka jälkeen hän ei enää suostunut ajamaan itse autoa, vaan siirtyi käyttämään omaa autokuskia.²⁹ Aino Rosendahlin autonosto on merkillepantava sen vuoksi, että 1920-luvulla auton ja ajokortin omistaminen oli Suomessa harvinaista miehillekin, saati sitten naisille.

Rouva Aino Rosendahl autonsa ratin takana koira vieressään. Kuva: Kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkistot, TYKL-arkisto, Turun yliopisto.

Vuonna 1930 Suomessa oli 22 888 henkilöautoa eli seitsemän autoa tuhatta asukasta kohti.³⁰ Aino Rosendahl kuului pieneen varakkaiden naisten ryhmään, joka kykeni ja halusi hankkia auton. Usein nämä varakkaat naiset, esim. Sara Hildén, eivät ajaneet autoa itse vaan heillä oli autonkuljettaja sitä varten.³¹ Tässä suhteessa Aino Rosendahlin voi sanoa vauhdikkaan alun jälkeen tyytyneen samaan käytäntöön. Hän ei kuitenkaan pitänyt autolla ajamista naiselle mahdollomana tai sopimattomana tehtävänä vaan opetti mm. sukulaistyttönsä toimimaan autokuskin itselleen.³²

TYTÖILLE OPPIA JA TEHTAASEEN TYÖNTEKIJÖITÄ

Ammattikoulujärjestelmä kehittyi Suomessa vähitellen. Poikien ammattiopetus kehittyi nopeammassa tahdissa kuin tyttöjen. Ensimmäinen tyttöammattikoulu perustettiin Helsinkiin vuonna 1905 ja sen tavoitteena oli opettaa kansakoulun käyneille tytöille taitoja, joista olisi heille hyötyä perheenämätinä, palvelijattarina tai ammatinharjoittajina.³³ Tampereelle perustettiin valmistava tyttöammattikoulu vuonna 1926 ja siellä tytöt saivat myös teollisuusalan ammattiopetusta.³⁴ Lahdessa aloitti 3.9.1945 toimintansa valmistava poikien ammattikoulu. Samaan aikaan kaupunginhallitus asetti toimikunnan suunnittelemaan tyttöjen ammattikoulua, ja vuonna 1956 aloitti toimintansa Lahden käsityö- ja talousammattikoulu.³⁵

Aino Rosendahlille oli tärkeää saada ammattitaitoisia työntekijöitä ja hän edisti monin tavoin tyttöjen kouluttamista ompelijan ammattiin Lahdessa ja sen lähiseuduilla. Eräs haastateltava muisteli:

– Rouva oli kova järjestämään, hänellä oli tää ompelukurssi ja ompeleminen tota kaikki kaikessa, niin hän järjesti sit aina sellasia kursseja. Hän vuokeras esimerkiksi tuolta Habmajärveltä tuolta Kubmoisista sellasen kansakoulun. Ja sinne vietiin

*koneet ja siel oli tyttöjä ompelemassa.*³⁶

Opettajina toimivat mm. oman tehtaan kokeneet työntekijät. Aino Rosendahl osti myös Pyhäniemen vanhan kansakoulun Hollolasta ja laittoi sinne ompelimon, jossa lähiseudun tytöillä ja naisilla oli mahdollisuus opiskella ompelua ja hankkia tuloja.³⁷ Omien kurssien järjestämisestä oli vaivaa, mutta niistä oli se hyöty, että niiden kautta Aino Rosendahl saattoi rekrytoida uusia työntekijöitä tehtaalleen ja varmistua siitä, että heillä oli sellainen ammattitaito kuin hän halusi. Aino Rosendahl suhtautui koulutukseen myönteisesti ja tuki työntekijöiden jatkokoulutautumista. Tehtaalla 1940-luvulla työnsä aloittanut työntekijä muisteli alkuvuosiensa seuraavasti:

– Sit mä kävin jotain kurssseja, rouva kun oli kova tarmokas nainen, niin se passitti mut kurssille. Mä olin ensin Harjulassa, kaavanpiirustuskurssil, ja sitte mä tota, kävin useampii niitä, ja sitte mä olin Helsingissä, kuosittelun jatkokurssilla.

Haastateltaja: *– Miten sitten kun kävit noilla kurssseilla, niin maksoko tää tehdas sitten niitä?*

*– Makso. Kyllä. Et mä en ole yhtä ainutta kurssii maksanu itte.*³⁸

Sama into koulutuksen edistämiseen näkyy Aino Rosendahlin elämässä myös Naisten Pukutehtaan ulkopuolella. Aino Rosendahl perusti omistamaansa Lounaan kartanoon Lahdessa vuonna 1941 yhdessä toisen lahtelaisen naisryittäjän Helmi Vuorelman kanssa yksityisen ompelukoulun lähinnä soteleskien ja -orpojen kouluttamista varten. Tämä toiminta ei kuitenkaan ehtinyt varsinaisesti jatkua kauaa, sillä Aino Rosendahl myi kartanon vuonna 1942 Harjulan Kannatusyhdistykselle sillä ehdolla, että yhdistys samalla ottaa vastatakseen ompelukoulun toiminnasta.³⁹ Pitkäjänteiseen koulun ylläpitämiseen ei kiireisiltä liikenaisilta riittänyt aikaa.

Kaikkein selvimmin Aino Rosendahlin halu edistää juuri koulunsa päättäneiden tyt-

töjen ammattitaidon syntyä ja kehitystä näkyy Aino Rosendahl Oy:n toiminnassa. 1946 Aino Rosendahl osti Lahden Sopenkorvesta teollisuusrakennuksen, johon sijoitettiin sisaryhtiö Aino Rosendahl Oy:n toiminta. Näin Aino Rosendahlilla oli kaksi tehdasta, joista Sopenkorven tehtaalla tehtiin mm. kotitakkeja, esiliinoja ja lasten vaatteita. Sopenkorven tehtaalle Aino Rosendahl otti erityisen mielellään töihin juuri koulunsa päättäneitä tyttöjä, jotka siellä opettelivat käyttämään teollisuusompelukonetta ja kehittivät ompelijoiksi.⁴⁰

MAATALOUDEN KEHITYS SYDÄNTÄ LÄHELLÄ

Vaatteiden valmistuksen ohella maatalous oli Aino Rosendahlille erittäin tärkeä koko hänen elämänsä ajan. Talvella 1933 Aino Rosendahl osti Hollolan Kutajoelta maatilaa, jota kutsuttiin Kutajoen kartanoksi. Kutajoen kartanosta muodostui hänelle tärkeä paikka, missä hän vietti kaupunkiasunnon ohella eniten aikaansa.⁴¹

Kartanon hankittuaan Aino Rosendahl rupesi tarmokkaasti kehittämään tilan toimintaa ja oli seudun edelläkävijä ja innovaattori monilla toimillaan. Kun A.I. Virtanen kehitti tuorerahun, oli Aino Rosendahl ensimmäisten joukossa seudulla hankkimassa tilalle AIV-tornin ja seurasi, kuinka AIV-rehua tehtiin. Karjankasvatus oli Aino Rosendahlille erityisen tärkeää. Haastateltavat kertovat, kuinka rouva Rosendahl pysäytti auton aina ensimmäiseksi navetan kohdalle tullessaan Kutajoen kartanoon ja meni turkki päällä katsomaan, miten lehmät voivat. Tehtaalla joskus sitten huomauteltiin, että turkin hajusta tiesi johtajan taas olleen navetassa. Maatilasta muodostui myös harjoittelutila, jonne tuli harjoittelijoita lähiseudun maatalousalan kouluista.⁴²

”TYÖ ON OLLUT ELÄMÄNI SIUNAUUS”

Työnteko oli Aino Rosendahlille tärkeä arvo. Aino Rosendahlin tunteneet muistelevat, että hän teki aina työtä.⁴³ Hän myös viihtyi tekevien ihmisten parissa, kuten seu-

Naisten Pukutehtaan työntekijöitä tehtaan edustalla yhteiskuvassa vuonna 1947. Alhaalta laskettuna toisella rivillä vasemmalta lukien kahdeksantena istumassa Hilja Aalto sekä yhdentenätoista toimitusjohtaja Erland Luoma. Kuva: Kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkistot, TYKL-arkisto, Turun yliopisto.

raavasta muistelusta käy ilmi:

--- *vaikka hän on vanha, niin hän haluaa olla nuorten kanssa ja sitten tekevien ihmisten kanssa. Se oli kaikkein tärkein ja jolla oli ideoita.*

Haastattelija: – *Ahaa, hän piti siitä.*

– *Juu, että miten työtä voidaan siis rationalisoida.*⁴⁴

Työn rationalisointi kiinnosti ja Aino Rosendahl tunsii hyvin amerikkalaisen Henry Fordin opit.⁴⁵ Tehtaalle hankittiin erillinen moottori pyörittämään kahdessa rivissä olleita ompelukoneita heti, kun se taloudellisesti oli mahdollista. Työn rationalisoinniksi voinee kutsua myös sitä, että Aino Rosendahl pyrki siihen, että ompelutaitoja vasta opettelevat tytöt tekivät aina jotakin sellaista harjoitustyötä, jota voitiin käyttää; vaikka sitten alkuvaiheessa ompelivat matonkudepätkiä yhteen ja taitojen karttuessa siirtyivät erilaisten voiden ompeluun ja edelleen siitä vaatteiden ompeluun.⁴⁶

Tehdastoiminnan alkuaikoina ei vielä ollut työntutkijoita eikä kellokalleja. Aino Rosendahl saattoi hyödyntää omaa ompelutaitoaan tilanteissa, joissa syntyi keskustelua esimerkiksi siitä, missä ajassa tai millä tavalla

jonkin työvaiheen saattoi ommella.

--- *Jos tuli jotain vähän eri mieltä sitten siitä hinnasta, että kuinka pian sen pystyy sen tuotteen tekemään. Että kun hän hallitsi tään työn, niin hän aina sitten itse teki sen osan ja näytti, että kyl sen tässä ajassa pystyy tekemään ja hyvän, niin se oli niin kun semmosta työn tutkimusta tai mitä sitten.*⁴⁷

Kansakunnan jaloilleen saattaminen ahkeran työnteon kautta oli sotien jälkeisessä Suomessa tärkeä arvo, joten Aino Rosendahlin osoittama työnteon arvostus ei ollut poikkeuksellista. Työnteko ei kuitenkaan ollut Aino Rosendahlille vain velvollisuus vaan hän piti työstään. Aino Rosendahl mm. leikkasi kaikki kankaat alkuvuosina itse. Yrityksen koon kasvaessa hänen lempityötään oli kaavojenasettelu. Haastateltavat muistelevat, miten rouva Rosendahl jaksoi asetella kaavoja kankaalle niin kauan, että kankaan menekkiin tuli mahdollisimman pieni hukkaprosentti.⁴⁸

– *Mää muistan kerran kun me tehtiin niit piirustuksia ja laitettiin niit kaavoja kankaalle. Se oli hänen sellast oikeen herkkutyötä, että laiteas nyt ja tehdäs hyvä aset.*⁴⁹

Aina ei tyttöjen into kaavanasetteluun ollut yhtä suuri kuin rouvalla. Vuosien varrella Aino Rosendahl tarjosi kaupunkiasunnossaan kortteerin useammalle nuorelle tytölle ennen oman vuokra-asunnon hankkimista. Jotkut näistä tytöistä muistelevat, miten kuri oli rouva Rosendahlin luona kovempi kuin muilla tytöillä ja miten iltaisin saatiin vielä jatkaa kaavojenasettelua.

*– Ja niitä asetukseksi sitte, kato kun paljo leikkattiin yhtä aikaa, ja ne kappaleet sitten, joist oli kaavat tehty, niin ne aseteltiin sit sille kankaalle. Mä muistan monta kertaa, jouduin niitä kotia kantamaan sit, et yritettiin illal viel kotona, et nyt siihen menee liikaa kangasta, et saiskohan pienemmästä kankaast.*⁵⁰

Taitava kaavojenasettelu osoittautui Aino Rosendahlin valttikortiksi sotien aikaan, jolloin tehtaalla tehtiin lumipukuja armeijan tarpeisiin. Aino Rosendahlin tehtaalla ei kangasta mennyt hukkaan ja tehdas sai siitä kiitosta.⁵¹

Aino Rosendahlin tapa työskennellä koko ajan liittyi siihen, että hän tarkkaili ympäristöään ja haki ideoita. Luonteeltaan hyvin suorasukaisena hän tutki mm. lähipiirin ihmisten vaatteita erityisesti, jos ne oli ostettu muualta kuin hänen liikkeestään. Eräässä haastattelussa muisteltiin tätä Aino Rosendahlin piirrettä seuraavasti:

*– Kyllä ja vaatteista puheen ollen, niin oli hyvin kuvaavaa, että jos oli joku uus vaate, joka oli niin kun jostain muualta liikkeestä eikä beiän. Hän tulee tota noin: ”Jaaha, mistäs tää on? Ja mites toi sauma on ommeltu?”--- Miks toi sauma on ommeltu. Siis hän tulee oikeen kattoon tälläi. Se oli se ammatti niin vahvasti hänessä. --- Kommentoi vaan, että hän teki vertailua.*⁵²

Yksi tehtaan työntekijöistä oli välillä vuoden Ruotsissa töissä ja Suomeen palatuaan hän meni kysymään Aino Rosendahlilta töitä. Töitä järjestyi heti ja rouva Rosendahl kiinnitti oitis huomion työnhakijan muodikkaaseen duffelitakkiin:

– Kun mä tulin takasin sieltä sitten beti rouvan puheille, että juu ilman muuta. Ja siihen ai-

*kaan Ruotsi oli pikkusen edellä tämmöissä vaatteissa, ni mä muistan kun mun piti tuoda mun duffelitakki, jonka olin bankkinu sieltä, ni mun piti tuoda malliksi sitte, että me ruvetaan tekeen samanlaisia.*⁵³

Vapaa-ajan asunnolla, huvilalla, Aino Rosendahlilla oli tallessa isot pinot vanhoja muotilehtiä ja niitä hän selasi viettäessään lähipiirin kanssa vapaa-aikaa. Kun muoti toistuu tietyn väliajoin, löytyi vanhoista lehdistä aina jokin sovelluskelpoinen idea. Lepohetketkin käytettiin siis hyödyksi:

*– Niitä lehtiä, kun niitä oli useamman vuosikymmenen, kun niitä selattiin siellä. Kun siellä Metsäkylässäkin, niin se oli se takan päälinen. Ne kaikki säilytettiin ja sitten niitä aina hän selaili sieltä.*⁵⁴

*– Et hän maalla tykkäs sitten viikonloppuina olla, mutta kyl hän hyvin tebokkaasti oli siellä. Hän oli hyvin vireä niin kun ajatusmaailmaltaan. Tavallaan niin kun hoiti tai yritti pitää niinkun kaikki ohjat käsissä ja hyvin uudistuva. Kulki niin kun aikaansa edellä.*⁵⁵

LIIKENAINEN LOPPUUN ASTI

Aino Rosendahlin ura liikenasena ajoittuu aikaan, jolloin Lahden kaupunki eli voimakasta kasvun aikaa. Kaupungissa syntyi runsaasti yrityksiä, joista osasta kasvoi suuria teollisuuslaitoksia ja merkittäviä työllistäjiä. Vaatetusalan yrityksistä voi mainita mm. Vihtori Luhtasen, Helmi Vuorelman ja Helmi Virtasen yritykset. Kaupungissa vallitsi ennen sotia ja heti sotien jälkeen yrittäjyydelle myönteinen ilmapiiri.⁵⁶ Aino Rosendahl oli mukana vuonna 1943 perustetussa Lahden Teollisuusseura ry:ssä sen perustamisesta lähtien ja hän oli seuran ensimmäinen naisjäsen.⁵⁷ Rosendahlin voi sanoa olleen aikanaan uranuurtaja, sillä hänen ompelimensa oli maassamme ensimmäinen yritys, jossa valmistettiin naisten leninkejä ja lasten vaatteita teollisella tavalla sarjatöinä.⁵⁸

Rouva Aino Rosendahl esittelee hevostaan Kutajoen kartanon pihamaalla. Kuva: Kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkistot, TYKL-arkisto, Turun yliopisto.

Aino Rosendahl onnistui luomaan menestyvän liikeneisen uran aikana, jolloin se oli naisille harvinaista. Hänen elinaikanaan kirjoitetuissa lehtiartikkeleissa Aino Rosendahlin menestyksen salaisuudeksi on esitetty ennen kaikkea hänen erinomainen ammattitaitonsa ja työntönsä ja myös Aino Rosendahl itse korosti työteliäisyytensä merkitystä.⁵⁹ Näiden lisäksi voi todeta, että Aino Rosendahlilla oli runsaasti ammatillista kunnianhimoa. Hänellä oli myös rohkeutta lähteä itsenäisesti toteuttamaan ideoitaan, mikä on edellytys liiketoiminnan kehittymiselle.

Nuorena työelämään siirtynyt Aino Rosendahl ei myöntänyt sukupuolen rajoittavan hänen mahdollisuuksiaan edetä liike-elämässä. Pääinvastoin hänen kerrotaan välillä nauttineen saadessaan väitellä miespuolisten kollegojen kanssa ajankohtaisista asioista niin maatalouteen kuin liike-elämään liittyen esimerkiksi ollessaan Lahden Seudun Osuuskassan hallintoneuvoston jäsenenä vuosina 1951–1963.⁶⁰ On selvää,

että tilanteet ovat vaihdelleet ja esimerkiksi yrityksen alkuvaiheessa Aino Rosendahlilla oli vaikeuksia saada pankista lainaa. Viime aikoina historian piirissä on kiinnitetty huomiota sosiaalisen pääoman ja verkostojen merkitykseen yrityksen kehitykselle sen eri historiallisina aikoina.⁶¹ Verkostojen näkökulman kautta voisi hedelmällisellä tavalla saada esille sukupuolen vaikutusta Aino Rosendahlin yritystoimintaan, mutta se on erillisen artikkelin aihe. Aino Rosendahlin persoonassa oli monia puolia, mutta ehkä tämän lyhyen artikkelin motoksi voisi ottaa seuraavan haastattelusitaatin. Siinä yli 40-vuotisen työuran tehtaalla tehnyt haastateltava, joka tunsi Aino Rosendahlin jo lapsena, toteaa hänestä:

– *Rouva oli loppujen lopuksi liikeneinen ja bisnesihminen. --- Hän osas laskea, että kun mää ostan tät kymmenen metriä tai pakan tai jollain mää teen siit niin monta vaatetta ja se laski mielesään, et mitä siit tulee ja mitä hän saa siitä. --- ei hän ois voinu pitääkää (tebdasta), jos ois ollu ihan tyhmä.*⁶²

¹ *Pukutehtaan naiset* -tutkimusprojekti Turun yliopiston kansatieteen oppiaineessa 2001, haastattelut TYKL-arkistossa. Lisäksi artikkelin kirjoittajan tekemiä haastatteluja tekijän hallussa. Haastatteluihin viitataan tässä artikkelissa tunnuksella H ja numerolla.

² H2, H3, Vehnämäki 2001.

³ Elinkeinoilmoitukset 1906–1951, 47.

⁴ Lahti-lehti 1.11.1945, tiedonanto 7.11.2005 sähköpostitse.

⁵ Talonen et al. 1966, 141.

⁶ Talonen et al. 1966, 141.

⁷ Pihkala 1980, 345.

⁸ Näreikkö & Takalo 1986, 142.

⁹ Vihola 1996, 398.

¹⁰ Talonen et al. 1966, 141.

¹¹ esim. Vehnämäki 2001, H2, H3.

¹² Hollolan suurimmat yritykset. <http://www.hollola.fi/keskus/frame/frame6.htm> , Naisten Pukutehdas. <http://www.np-collection.com> .

¹³ Lahti-lehti 30.4.1944., H3.

¹⁴ Fellman 2000, 46.

¹⁵ Talonen et al. 1966, 141, tiedonanto sähköpostitse 15.11.2005.

¹⁶ Vainio-Korhonen 2002b).

¹⁷ H3.

¹⁸ H3.

¹⁹ H1.

²⁰ Vainio-Korhonen 2002a), 212.

²¹ Innovaatiokäsitteestä ks. esim. Anttila 1974, 18-20.

²² H2.

²³ H2.

²⁴ H2.

²⁵ esim. H1, H7, H8.

²⁶ esim. H5.

²⁷ H3.

²⁸ Mauranen 2001, 43.

²⁹ H3.

³⁰ Bergholm 2001, 79.

³¹ esim. Koski 2000.

³² H3.

³³ Kaarninen 2001, 124.

³⁴ Kaarninen 2001, 132.

³⁵ Lahden ammattikoulu 40 vuotta, 3.

³⁶ H1.

³⁷ tiedonanto 15.11.2005 sähköpostitse.

³⁸ H5.

³⁹ Toukonen 1991, 38-39.

⁴⁰ Tulonen et al. 1966, 141, H1.

⁴¹ H2, H3.

⁴² Vehnämäki 2001, H1, H2, H3, H4.

⁴³ H2, H3, H4.

⁴⁴ H4.

⁴⁵ Vehnämäki 2001.

⁴⁶ H1,H2, H3, tiedonanto 7.11.2005 sähköpostitse.

⁴⁷ H3.

⁴⁸ esim. H1, H5.

⁴⁹ H1.

⁵⁰ H5.

⁵¹ H3.

⁵² H4.

⁵³ H6.

⁵⁴ H3.

⁵⁵ H2.

⁵⁶ Talonen et al.1966.

⁵⁷ Lahtinen 1992, 89.

⁵⁸ Vihola 1996, 213.

⁵⁹ esim. Lahti-lehti 30.4.1944 ja Lahti-lehti 1.11.1945.

⁶⁰ esim. H2, H3.

⁶¹ esim. Teräs 2002.

⁶² H1.

LÄHTEET:

Haastattelumateriaali:

Tekijän hallussa olevat haastattelut:

Haastattelu 1. Nainen, syntymävuosi 1934.

Haastattelu 2. Nainen, syntymävuosi 1928.

Haastattelu 3. Mies, syntymävuosi 1930.

Haastattelu 4. Mies, syntymävuosi 1925.

Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen arkisto, TYKL - kokoelma:

Haastattelu 5. Nainen, syntymävuosi 1927. TYKL/käs 2259.

Haastattelu 6. Nainen, syntymävuosi 1938. TYKL/käs 2274.

Haastattelu 7. Nainen, syntymävuosi 1933. TYKL/käs 2261.

Haastattelu 8. Nainen, syntymävuosi 1920. TYKL/käs 2265.

Muu painamaton aineisto:

VEHNÄMÄKI, Heikki 2001. Heikki Vehnämäen vuonna 1994 pitämä esitelmä Aino Rosendahlin elämäntyöstä. Kopio esitelmästä saatu vuonna 2001.

Tiedonanto 7.11.2005 sähköpostitse Naisten Pukutehtaalta. Artikkelin tekijän hallussa.

Tiedonanto 15.11.2005 sähköpostitse Naisten Pukutehtaalta. Artikkelin tekijän hallussa.

Internet:

Hollolan suurimmat yritykset. Tilanne 31.10.2005.
<http://www.hollola.fi/keskus/frame/frame6.htm>
(luettu 2.11.2005)

Naisten Pukutehdas. <http://www.np-collection.com>
(luettu 27.10.2005)

Kirjallisuus:

ANTTILA, Veikko. *Talonpojasta tuottajaksi. Suomen maatalouden uuden aikaistuminen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella*. Kirjayhtymä. Helsinki. 1974.

BERGHOLM, Tapio. Suomen autoistumisen yhteiskuntahistoriaa. Kalle Toiskallio (toim.), *Viettelyksen vaunu. Autoilukulttuurin muutos Suomessa*, 65–92. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. 2001.

Elinkeinoilmoitukset 1906–1951. *Piirteitä Lahden historian IX* 1977. Lahden museo- ja taidelautakunta. Lahti. 1978.

FELLMAN, Susanna. *Uppkomsten av en direktörsprofession. Industriledarnas utbildning och karriär i Finland 1900–1975*. Finska Vetenskaps-Societeten. Helsinki. 2000.

KAARNINEN, Mervi. Ammattia vai perhettä varten. Tyttöjen ammattikoulutus 1920–1930-luvulla. Anu-Hanna Anttila & Anu Suoranta (toim.), *Ammattia oppimassa*. Väki Voimakas 14, 120–143. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Helsinki. 2001.

KOSKI, Miia-Susanna. Akka ratissa. Naisten autoilu 1920-, 1930- ja 1990-luvuilla. Ismo Vähäkangas (toim.), *Sata lasissa*. Turun Historiallinen Arkisto 54, 129–140. Turun Historiallinen Yhdistys. Turku. 2000.

Lahden ammattikoulu 40 vuotta. Lahti. 1985.

Lahti-lehti 30.4.1944. Naisten Pukutehdas Oy 25-vuotias.

Lahti-lehti 1.11.1945. Lahtelainen nainen – liikenainen. 220 feminiinistä liikkeenharjoittajaa 40-vuotiaassa kaupungissamme.

LAHTINEN, Tauno Juhana. *Lahden teollisuusseuran viisi vuosikymmentä*. Lahden teollisuusseura ry. Lahti. 1992.

MAURANEN, Tapani. Satavuotias autoilija. Suomalaisen autonkäytön historiaa. Kalle Toiskallio (toim.), *Viettelyksen vaunu. Autoilukulttuurin*

muutos Suomessa, 33–63. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. 2001.

NÄREIKKÖ, Heikki & TAKALO, Tenho. *Säikeistä yhteen. Tekstiili- ja vaatetustyöväen historia*. Tekstiili- ja Vaatetustyöväen Liitto ry. Helsinki. 1986.

PIHKALA, Erkki. Lahden talouselämä. Jouko Heinonen (toim.), *Lahden historia*, 323–540. Lahden kaupunki. Lahti. 1980.

TALONEN, Voitto et al. (toim.). *Yrittäjiä ja yrityksiä Lahden seudulla*. Lahden seudun yrittäjät. Lahti. 1966.

TERÄS, Kari. Yrittäjä ja yhteiskunta. Heikki Huhtamäen sosiaaliset verkostot. Terhi Kivistö (toim.), *Arki ja läheisyys*. Turun Historiallinen Arkisto 55, 189–210. Turun Historiallinen Yhdistys. Turku. 2002.

TOUKONEN, Eero. *Harjula kasvupaikkana. Settlementityötä Lahdessa 1941–1990*. Harjulan Kannatusyhdistys ry. Lahti. 1991.

VAINIO-KORHONEN, Kirsi. Suomalaiset naiskeskijät ja arjen teknologia 1873–1970. Terhi Kivistö (toim.), *Arki ja läheisyys*. Turun Historiallinen Arkisto 55, 211–224. Turun Historiallinen Yhdistys. Turku. 2002a).

VAINIO-KORHONEN, Kirsi. *Ruokaa, vaatteita, hoivaa. Naiset ja yrittäjyys paikallisena ja yleisenä ilmiönä 1700-luvulta nykypäivään*. Historiallisia tutkimuksia 213. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. 2002b).

VIHOLA, Teppo. Lahden talouselämän historia. *Lahden historia* 3. Lahden kaupunki. Lahti. 1996.

Katariina Heikkilä on jatko-opiskelija Turun yliopiston kansatieteen oppiaineessa ja tekee väitöskirjaa maatiilojen naisyrittäjistä Varsinais-Suomessa.